

MØNTER OG MEDAILLER I GRØNLANDS JORD

Af professor, dr. phil. *Rudi Thomsen*

Hvor spændende, om man kunne have indledt denne lille artikel med at fortælle om bare eet eneste grønlandsk fund af mønter fra vikingetiden, mønter, der på en håndgribelig måde ville bestyrke de gamle beretninger om nordboernes dristige færd til den store ø i nord for tusinde år siden. Men nej; sådanne fund kendes slet ikke, og heller ikke fra de grønlandske nordbobygders senere fase i middelalderens følgende århundreder er der fremdraget så meget som een mønt. De fund af mønter og medailler, hvorom der her skal fortælles, stammer fra en meget senere tidsalder. Men af den grund er de absolut ikke uden interesse. De fortæller os klart og levende om den lange periode i den nyere tid, hvor Grønland var under kraftig nederlandsk indflydelse, en periode, som også har efterladt sig tydelige spor i form af en række hollandske stednavne.

Allerede tidligt i det 17. århundrede drev nederlænderne - fra 1614 organiseret i Noordsche Compagni - en ret betydelig handel på de sydvestgrønlandske kyster, og specielt efter freden i Utrecht 1713 tog deres foretagsomhed et imponerende opsving. Årsagen hertil var, at de nu efter længe at have drevet rovdrift på Spitzbergens hvaler blev nødt til at forlægge deres storstilede fangst af havets kæmper til Davis-strædet, hvor de også begyndte at fange sæler i større stil.

På Hans Egedes tid stævnede der hvert år omkring 70 nederlandske hvalfanger-skibe til Davis-strædet. Denne store flåde drev som en ikke ringe biforretning tuskhandel med grønlænderne, og dette var naturligvis ikke mindre end stor-fiskeriet ubehageligt for det dansk-norske rige, hvis monark som en arv fra middelalderens dage hævdede sin suverænitet over Grønland. Det kom da til en række alvorlige rivninger mellem Danmark-Norge og Nederlandene, som først blev bilagt i 1762 gennem en voldgift ved den engelske og franske minister i København. Herefter skulle nederlænderne have fri ret til at fiske ved Grønlands kyst, når de blot holdt sig uden for 4-milegrænsen - inden for hvilken der jo altid var en stærk fristelse for dem til at drive handelsvirksomhed.

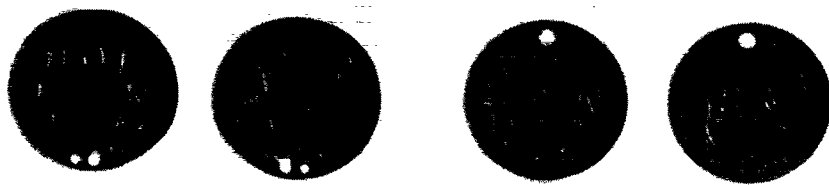

Fig. 1. Duiterne fra Igdlorsuit (1:1)

I 1777 blev såvel de nederlandske som de hamborgske hvalfangere i Davisstrædet ramt af et katastrofalt forlis, og derefter sygnede den nederlandske hvalfangst ved Grønlands kyst mere og mere hen.

At de nederlandske handelsmænd er blevet budt hjertelig velkommen af grønlænderne, når de om foråret stævnede ind til kysten og slog deres kramboder op, er klart og tydeligt bevidnet i en beretning fra midten af det 18. århundrede, som skyldes den danske kolonibestyrer Lars Dalager. Han skriver således om de talrige nederlandske handelspladser på Grønlands vestkyst mellem 65 og 70° n. br.: „Herhen strømme grønlænderne fra alle kanter i landet med deres skind og bader, og er ligesom fortryllede i den negoce; thi man hører dem fast ikke i laug og samkvem at tale om andet end det meget gode køb, de kan få hos hollænderne.“

Til gengæld for deres polarprodukter erhvervede grønlænderne forskellige nederlandske godtkøbsvarer: beklædningsgenstande, redskaber (blandt hvilke bøsser efterhånden blev en meget eftertragtet artikel), husgeråd og ikke mindst glasperler til at sætte glans på klædedragten. Endelig har nederlænderne også lejlighedsvis givet grønlænderne mønter og medailler, dog typisk nok som regel af uædelt metal. Sådanne mønter og medailler er kommet for dagen ved forskellige fund, og som det fremgår af det hul, hvormed de uden undtagelse er forsynet, har de altid været benyttet af grønlænderne som hængesmykker. Om disse mønter og medailler skal der fortælles lidt i det følgende.

I Nationalmuseets etnografiske samling ligger der to usselige små nederlandske kobbermønter, såkaldte duiters (døjter), der henholdsvis er slået i provinsen Holland 1720 og Zeeland 1748. De (fig. 1) bærer på forsiden provinsernes navn, medens bagsiden optages af deres våben, henholdsvis en omgærdet løve, der holder en frihedshue på en stang, og et kronet skjold med en løve over nogle bølgelinier, der symboliserer havet ved Zeelands kyst (omskrift: LUCTOR ET EMERGO = jeg kæmper og dukker op).

Hvor ubetydelige og slidte disse to mønter end er, må de dog betragtes som en kulturhistorisk skat, idet de stammer fra Grønlands jord. De blev fundet i

Fig. 2. Indgangstegn til Hortus Medicus i Amsterdam; i det kongelige møntkabinet i Haag (1:1).

1888 på udstedet Igdlorsuit ved bopladsen Karat i Umanak-fjorden og udgør Grønlands nordligste møntfund.

Et meget givtigt fundsted er Ikigait lige over for Frederiksdal i Narksamiut-fjord, Julianehåb distrikt. På dette sted findes der ved siden af nogle særprægede nordbo-ruiner (fra det gamle „Herjolfsnes“) en del grønlænderbegravelser, og fra disse er der ifølge beretninger fra 1830'erne ved tre lejligheder i dette årti blevet fremdraget forskellige mønter, som tydeligt nok er blevet hidført af nederlandske handelsfolk.

For det første fandt bødker Hans Ravn her nogle ikke nærmere specificerede sølvmonter i forbindelse med et par perler af glasflus. Dernæst blev der af en unavngiven finder fremdraget nogle nederlandske kobbermonter - vel duitter i lighed med Igdlorsuit-fundet - fra første halvdel af det 18. århundrede, og sammen med disse forekom en del sorte glasperler og andre pyntegenstande. Endelig kom den danske missionær Fries i besiddelse af et tredje fund, der omfattede fire tilklippede, gennemborede blystykker, en ligeledes gennemboret hollandsk duit fra 1739 og endelig en spansk-nederlandsk kobbermønt fra Filip V's tid (1700-1746).

Vi kommer nu til en meget mere spændende fundgruppe, nemlig forskellige medailler og medaillelignende metalstykker, der lejlighedsvis er blevet fremdraget af Grønlands jord.

For det første foreligger der oplysninger fra 1840'erne om fundet af en nyere hollandsk „skuemønt“ af kobber. Denne, som stammer fra en eskimograv i Igaliko-fjorden, Julianehåb distrikt, beskrives således: på forsiden Amsterdams våben holdt af to løver, med tilføjet indskrift H. GOSTHUMUS 1762; på bagsiden en fremstilling af døden.

Fig. 3. Pieter van Abeeles bryllupsmedaille, forside; i Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet (2:1).

Denne „skuemønt“ kan ikke mere påvises på Nationalmuseet, hvortil den i sin tid er blevet indsendt. Men af den givne beskrivelse fremgår det, at der er tale om et sidestykke til *fig. 2* fra det kongelige møntkabinet i Haag, der ikke er nogen skuemønt eller medaille i ordets egentlige betydning, men et tegn i tilknytning til Amsterdams farmaceutiske have.

Denne have, der gik under det fine latinske navn Hortus Medicus, blev indrettet i begyndelsen af det 17. århundrede til dyrkning af lægende planter, som læger og apotekere kunne betjene sig af under udøvelsen af deres erhverv. Som et middel til at bestride udgifterne ved havens drift blev der afkrævet det besøgende publikum entré. Derimod var det muligt for læger, apotekere og deres lærlinge mod betaling af en vis sum penge at blive medlemmer af det gilde eller laug, hvorunder haven sorterede, og som bevis på optagelsen fik de udleveret et indgangstegn, der gav dem fri adgang til Hortus Medicus og endvidere beret-

Fig. 4. Samme bryllupsmedailles bagside.

tigede dem til at overvære de forelæsninger, der i tilknytning til havens urter blev holdt over farmakologien.

Det er et sådant indgangstegn til Amsterdams Hortus Medicus beregnet for læger - hvorpå knokkelmanden med le og timeglas på bagsiden tager sigte - der gennem nederlandske handelsmænd har fundet vej helt op til Grønland for der at blive benyttet som smykke. Det navn, der står i feltet under de to løver, angiver indgangstegnets oprindelige ejermænd, lægen H. Gosthumus. Af det tilføjede årstal ses det, at han er blevet optaget i det betydningsfulde Amsterdam-laug i 1762, og således står vi da over for et fund fra den nederlandske Grønland-handels sidste fase.

Da man i forsommeren 1923 gravede grunden ud til et nyt hus på bopladsen Fiskeræsset, Godthåb distrikt, stødte man i en gammel affaldsdyngge på en medaille af forgyldt messing. Denne blev overgivet til kolonibestyrer Chr. Simony,

som lod den indlevere til Den kongelige Mønt- og Medaillesamling i vort Nationalmuseum, hvor den stadig befinder sig. Da den imidlertid er hårdt medtaget af tidens tand, afbildes i stedet (*fig. 3-4*) et andet eksemplar af medaillen, af sølv, fra den samme samling.

Der er tale om en støbt bryllupsmedaille, et af de bedste arbejder af den berømte nederlandske medaillør Pieter van Abeele (1622-77). Den indeholder på forsiden en meget yndefuld fremstilling af et ungt par, der giver hinanden trokabsløfte i form af, at han rækker hende sit hjerte, der i bogstavelig forstand brænder i lys lue, og i den tilhørende omskrift hedder det da også *Myn Lief Onfangt Myn Brandent Hert · Dat V Op Trou Gegeuen Wert*, d. v. s. „min elskede, modtag mit brændende hjerte, som gives dig til evig troskab“. Bagsiden viser kærlighedens dyrebareste frugt i form af en afbildning af den personificerede moderkærlighed, Caritas, en ung kvinde med tre små børn. Også denne komposition er meget stemningsfuld; specielt virker den lille pige, der tager spædbarnet på moderens skød, henrivende.

I det 16.-18. århundrede var det ganske almindeligt, at brudgommen overrakte sin brud en bryllupsmedaille, gerne af sølv. Medaillen fra Fiskerøen består imidlertid ikke af dette ædle metal, men derimod, som allerede nævnt, af forgyldt messing. Derfor ville det være nærliggende at antage, at det er en afstøbning, der direkte er blevet lavet med Grønland-handelen for øje. For en grønlander ville et stykke messing, der fremtrådte som det pure guld, være meget mere attraktiv end sølv; så hvorfor ofre dette dyre metal!

Også en anden ægteskabsmedaille er i dette århundrede, nemlig i 1906, blevet fundet i Grønland og indsendt til Den kongelige Mønt- og Medaillesamling. Finderen var fangstmand Vilhelm Brandt, Egedesminde, som overgav den til den stedlige kolonibestyrer, Daugaard Jensen, og findestedet var øen Grønne Eylandt. Denne ø med det hollandske navn var et af de steder, hvortil nederlænderne hyppigst søgte på deres handelsfærd, og derfor kan det da næppe heller betvivles, at det er dem, der har hidbragt den fundne medaille, selv om denne er af tysk fabrikat.

Medaillen (*fig. 5*) er fremstillet af den kendte Augsburg-medaillør P. H. Müller (1654-1719). Den er en del slidt; men alligevel kan man klart erkende dens billedfremstilling og stave sig gennem de tilhørende indskrifter. Forsiden viser et ungt par, der tramper på tvedragtens dæmon i skikkelse af en djævel med horn i panden, og til denne symbolske fremstilling hører omskriften *NIL HÆC CONNUBIA TURBET* = „må intet bryde harmonien i dette ægteskab“. Bagsiden er også fyldt med symbolik; den viser et alter med to hjerter og to trokabsringe, og udenom

*Fig. 5-6. P. H. Müllers bryllupsmedaille fra Grønne Eylandt
og afstøbningen af den sachsiske „brødrederaler“ fra Ikertok-fjorden (1:1).*

læses *DITANT CONCORDES NUMINA NUPTOS* = „må de høje magter berige ægtefællerne i deres samdrægtighed“.

Som et sidste slående vidnesbyrd om, hvorledes nederlænderne har benyttet sig af forgyldt messingkram som bytteobjekt over for de stakkels uvidende grønlændere, ligger der i Nationalmuseets etnografiske samling to ganske ens medaillelignende stykker (*fig. 6*) af dette materiale fundet på en teltplads i Ikertok-fjorden ved Itivdlek, Holsteinsborg distrikt - hvortil nederlænderne har stævnet på et tidligt tidspunkt - og skænket museet af kolonibestyrer Engholm, Holsteinsborg.

Nogen egentlig medaille er der ikke tale om. Det er i virkeligheden afstøbninger af en stor, vægtig sølvmonet, en af de såkaldte „brødrederalere“, som hertug Johan Philip af Sachsen-Altenburg i Tyskland på sine egne og sine tre yngre brødre, Frederik, Johan Vilhelm og Frederik Vilhelms vegne udsendte i årene efter 1618, da han selv blev myndig og dermed overtog regeringens tøjler. Den her afstøbte

Fig. 7. Medaillen over „Den store Kaptajn“ fra Agpamiut, forside (2:1).

mønt bærer på forsiden et billede af den regerende hertug med det vedføjede årstal 1624, og på bagsiden ses hans tre brødre.

En fuldstændig overensstemmelse mellem „brødrevaleren“ og afstøbningerne fra det grønlandske fund er der dog ikke. Afstøbningerne er nemlig omgivet af en flettet ring, som mangler på mønten. Denne rand er uden tvivl blevet lagt uden på støbemodellen for at give de på Grønland-handelen beregnede produkter et mere pompøst, medailleagtigt udseende. I deres oprindelige gyldne stråleglans har de to „medailler“ med de fire mandsportrætter sikkert ikke været vanskelige at afsætte til de pyntesygge grønlændere.

Af størst numismatisk interesse er det fund, der i 1904 blev gjort i en gammel hustomt på bopladsen Agpamiut under Sukkertoppen og ti år senere indleveredes til Den kongelige Møntsamling af daværende premierløjtnant - nu generalmajor - J. D. v. Steemann. Det er en bronzemedaille (*fig. 7-8*) fra senrenæssancens tid,

Fig. 8. Samme medailles bagside.

o. 1550, støbt til minde om den store fortjeneste, den fremragende spanske felt-herre Gonzalo Fernández de Cordoba y Aguilar (1443-1515), almindeligt kaldet „Den store Kaptajn“, i 1503 indlagde sig under sit fædrelands store opgør med Frankrig i Syditalien.

Medaillens forside viser et portræt af Den store Kaptajn. Det er et meget smukt portræt; men det er tydeligt nok, at den ukendte kunstner ikke har haft nogen anelse om, hvorledes Gonzalo, der nu havde været død og borte i omtrent en menneskealder, havde set ud i 1503. På dette tidspunkt var den spanske feltherre 60 år gammel, og han skulle da ifølge tidens sædvane have været glatraget. I stedet ser vi ham udstyret med et flot fuldskæg, og i det hele taget fremtræder han som en mand i sin bedste alder, 30-40 år gammel.

Medaillens bagside optages af en levende fremstilling af et slag mellem en fod-folks-formation og en afdeling ryttere, af hvilken en bærer en fane med Den store Kaptajns våbenskjold. Og denne fremstilling, der er inspireret af en medaille til

forherligelse af Gonzalo i levende live, får sin forklaring gennem omskriften *VICTIS GALLIS AD CANNAS ET LIRIM PACATA ITALIA IANVM CLAVSIT*, d. v. s. „han besejrede fransk-mændene ved Cannae og Liris, bragte Italien til lydighed og genoprettede freden“. Hermed hentydes der til Gonzalos to afgørende sejre i 1503, ved Cerignola og Garigliano. Liris er nemlig det antikke navn for Garigliano-floden, og for Cerignola er benyttet navnet på den nærliggende oldtidsby Cannae. Ved den sidstnævnte by vandt den karthagiske feltherre Hannibal som bekendt sin berømmelige sejr over romerne i 216 under 2. puniske krig, og hertil hentydes der i medalleforsidens indskrift, hvor Gonzalo benævnes *CLARVS HANNIBAL*, d. v. s. „den berømmelige Hannibal“.

Medaillen er sandsynligvis blevet skabt på foranledning af Gonzalos dattersøn af samme navn (o. 1515-78), der af hensyn til sin egen anseelse var stærkt interesseret i at udbrede sin bedstefaders berømmelse. Den er givetvis blevet til i spaniernes italienske provins; men hvorledes og hvornår eksemplaret i Den kongelige Møntsamling er kommet til Grønland, kan ikke siges med bestemthed. Man tager dog næppe fejl ved at antage, at medaillen i lighed med de øvrige omtalte mønt- og medallefund fra den store ø i nord er blevet hidført gennem den nederlandske handelsvirksomhed.